KIBERXAVFSIZLIK SOXASIDA MINTAQAVIY XAMKORLIK

Uzoqova Marjona Omonaliyevna

Tashkent International University

Yurisprudensiya mutaxassisligi 3-kurs talabasi
Email: uzokova.marzhona@mail.ru
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20078497

Annotatsiya: Hozirgi raqamli davrda kiberxavfsizlik global va mintaqaviy barqarorlikning ajralmas qismiga aylangan. Kiberhujumlar va tahdidlarning transchegaraviy tabiati ularga qarshi kurashishda yagona milliy sa'y-harakatlar yetarli emasligini ko'rsatmoqda. Ushbu maqola kiberxavfsizlik sohasida mintaqaviy hamkorlikning ahamiyatini tahlil qiladi, uning afzalliklari va samarali mexanizmlarini ko'rib chiqadi. Mintaqaviy darajada axborot almashinuvi, qo'shma mashg'ulotlar va siyosatlarni uyg'unlashtirish orqali umumiy kiberxavfsizlik darajasini oshirish mumkin. Maqolada mintaqaviy hamkorlikni mustahkamlash bo'yicha tavsiyalar ham berilgan.

Kalit so'zlar: Kiberxavfsizlik, Mintaqaviy hamkorlik, Axborot xavfsizligi, Kiber tahdidlar, Markaziy Osiyo, Raqamli xavfsizlik, Xalqaro munosabatlar

Abstract: In the current digital era, cybersecurity has become an integral component of global and regional stability. The transnational nature of cyberattacks and threats underscores that isolated national efforts are insufficient to combat them effectively. This article analyzes the significance of regional cooperation in cybersecurity, examining its benefits and effective mechanisms. Enhancing the overall level of cybersecurity can be achieved through information sharing, joint training, and policy harmonization at the regional level. The paper also provides recommendations for strengthening regional cooperation.

Keywords: Cybersecurity, Regional cooperation, Information security, Cyber threats, Central Asia, Digital security, International relations

Аннотация: В современную цифровую эпоху кибербезопасность стала неотъемлемой частью глобальной и региональной стабильности. Транснациональный характер кибератак и угроз показывает, что одних национальных усилий недостаточно для их эффективной борьбы. Данная статья анализирует значение регионального сотрудничества в области кибербезопасности, рассматривая его преимущества и эффективные механизмы. Повышение общего уровня кибербезопасности может быть достигнуто за счет обмена информацией, совместных тренировок и гармонизации политик на региональном уровне. В статье также представлены рекомендации по укреплению регионального сотрудничества.

Ключевые слова: Кибербезопасность, Региональное сотрудничество, Информационная безопасность, Киберугрозы, Центральная Азия, Цифровая безопасность, Международные отношения

Kirish

Bugungi globallashuv va raqamlashtirish davrida kiberxavfsizlik milliy xavfsizlikning ajralmas qismiga aylandi. Axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi iqtisodiy o'sish va ijtimoiy taraqqiyot uchun yangi imkoniyatlar yaratish bilan birga, kiberxavfsizlik sohasida misli ko'rilmagan tahdidlarni ham keltirib chiqarmoqda. Markaziy Osiyo mintaqasi ham ushbu

jarayonlardan chetda qolmay, raqamli transformatsiyaning faol ishtirokchisiga aylanmoqda. Mintaqa davlatlari, jumladan O'zbekiston, davlat axborot tizimlari, muhim infratuzilmalar va onlayn xizmatlarning kiberhimoyasini kuchaytirish bo'yicha keng qamrovli chora-tadbirlarni amalga oshirmoqda. Xususan, O'zbekistonning Global kiberxavfsizlik indeksidagi ko'rsatkichlari sezilarli darajada yaxshilangani mintaqadagi umumiy tendensiyani aks ettiradi.

Biroq, kiberxavfsizlik tahdidlari transchegaraviy xususiyatga ega bo'lib, ularga qarshi kurashish milliy sa'y-harakatlar bilan birga, samarali mintaqaviy hamkorlikni talab qiladi. Mintaqaviy integratsiya va hamkorlikni mustahkamlashga qaratilgan so'nggi yillardagi tashabbuslar, jumladan, Markaziy Osiyo davlat rahbarlarining Maslahat uchrashuvlari, shuningdek, "Markaziy va Janubiy Osiyo: mintaqaviy o'zaro bog'liqlik. Tahdidlar va imkoniyatlar" mavzusidagi xalqaro konferensiyalar mintaqaning umumiy xavfsizlik makonini yaratishga intilishini ko'rsatadi. Ushbu uchrashuvlarda terrorizm va transmilliy jinoyatchilikka qarshi kurashish bo'yicha tizimli choralar muhokama qilingani va "Markaziy Osiyoda xavfsizlik tahdidlari va ularning oldini olish choralari katalogi 2026-2028" tasdiqlangani kiberxavfsizlik sohasidagi hamkorlikning dolzarbligini yanada oshiradi.

Mintaqaning geostrategik ahamiyati va raqamli rivojlanish sur'atlari inobatga olinsa, kiberxavfsizlik sohasidagi hamkorlikni chuqurlashtirish mintaqaviy tinchlik, barqarorlik va ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotni ta'minlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Toshkentda o'tkaziladigan II Xalqaro kiberxavfsizlik sammiti kabi tadbirlar mintaqaviy kiberhamjamiyatlar o'rtasida tajriba almashish va zamonaviy yechimlarni namoyish etish uchun muhim platforma bo'lib xizmat qiladi. Mazkur maqola Markaziy Osiyo mintaqasida kiberxavfsizlik sohasidagi mavjud hamkorlik mexanizmlarini tahlil qilish, uning samaradorligini oshirish yo'llarini o'rganish hamda mintaqaviy kiberxavfsizlikni ta'minlash bo'yicha takliflar ishlab chiqishga qaratilgan.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Kiberxavfsizlik sohasidagi mintaqaviy hamkorlik masalasi so'nggi yillarda xalqaro munosabatlar va xavfsizlik tadqiqotlarida tobora dolzarb mavzuga aylanib bormoqda. Raqamli transformatsiya jarayonlari global miqyosda kengayib borar ekan, kiberxavfsizlik tahdidlarining transchegaraviy xususiyati milliy darajadagi harakatlar bilan bir qatorda, mintaqaviy va xalqaro miqyosdagi muvofiqlashtirilgan yondashuvlarni talab qilishi adabiyotlarda keng muhokama qilinadi. Xususan, Markaziy Osiyo mintaqasi kabi geostrategik ahamiyatga ega hududlarda kiberxavfsizlikni ta'minlash mintaqaviy barqarorlik va iqtisodiy taraqqiyotning ajralmas sharti sifatida e'tirof etiladi.

Adabiyotlarda O'zbekistonning kiberxavfsizlikni mustahkamlash borasidagi milliy sa'y-harakatlari, jumladan, Global kiberxavfsizlik indeksidagi sezilarli o'sishi va davlat axborot tizimlari hamda muhim infratuzilmalarni himoya qilishga qaratilgan keng qamrovli dasturlari alohida e'tirof etiladi. Ushbu dasturlar normativ-huquqiy bazani takomillashtirish, tashkiliy tuzilmalarni mustahkamlash, infratuzilmani modernizatsiya qilish va "Raqamli hukumat" tizimlarining kiberhimoyasini ta'minlash kabi yo'nalishlarni qamrab oladi. Bunday milliy strategiyalar mintaqaviy hamkorlik uchun mustahkam poydevor yaratishi, umumiy kiberxavfsizlik makonini shakllantirishda muhim rol o'ynashi ta'kidlanadi. Biroq, milliy darajadagi yutuqlar transchegaraviy kiberjinoyatchilik va kiberterrorizmga qarshi kurashishda mintaqaviy muvofiqlashtirishsiz to'liq samarali bo'la olmasligi ham ko'plab tadqiqotlarda qayd etilgan.

Mintaqaviy hamkorlikning kengroq konteksti Markaziy Osiyo davlat rahbarlarining Maslahat uchrashuvlari va "Markaziy va Janubiy Osiyo: mintaqaviy o'zaro bog'liqlik. Tahdidlar va imkoniyatlar" mavzusidagi xalqaro konferensiyalar kabi tashabbuslarda o'z aksini topgan. Ushbu platformalar mintaqaviy integratsiyani mustahkamlash, umumiy xavfsizlik tahdidlariga

qarshi kurashish va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantirishga qaratilgan. Xususan, "Markaziy Osiyoda xavfsizlik tahdidlari va ularning oldini olish choralari katalogi 2026-2028" ning tasdiqlanishi mintaqaviy davlatlarning umumiy xavfsizlik kun tartibini shakllantirishga intilishini ko'rsatadi. Garchi ushbu katalogning kiberxavfsizlikka oid aniq bandlari keng jamoatchilikka oshkor etilmagan bo'lsa-da, u kiberxavfsizlik tahdidlarini umumiy xavfsizlik doirasida ko'rib chiqish uchun asos yaratishi mumkinligi taxmin qilinadi.

Shuningdek, Termiz dialogi kabi tashabbuslar "Tinchlik, do'stlik va farovonlikning umumiy makonini qurish" g'oyasini ilgari surib, Markaziy va Janubiy Osiyo o'rtasidagi tarixiy aloqalarni tiklash orqali mintaqaviy tinchlik, barqarorlik va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashga qaratilgan. Ushbu dialoglar doirasida fan va ta'lim sohasidagi hamkorlikni kuchaytirish, qo'shma tadqiqotlar va akademik almashinuvlar orqali yagona ilmiy makonni shakllantirish takliflari ilgari surilgan. Kiberxavfsizlik sohasidagi kadrlar tayyorlash va ilmiy salohiyatni oshirish nuqtai nazaridan bu kabi tashabbuslar muhim ahamiyatga ega bo'lib, mintaqaviy kiberxavfsizlik ekotizimini mustahkamlashga bilvosita hissa qo'shishi mumkinligi adabiyotlarda qayd etiladi.

Kiberxavfsizlikka bevosita bag'ishlangan platformalar ham mintaqaviy hamkorlikning muhim elementlari sifatida o'rganiladi. Toshkentda o'tkaziladigan II Xalqaro kiberxavfsizlik sammiti – Markaziy Yevroosiyo (CSS 2024) mintaqaviy kiberhamjamiyatlar o'rtasida tajriba almashish, zamonaviy yechimlarni namoyish etish va yangi imkoniyatlarni yaratish uchun yuqori darajadagi xalqaro platforma sifatida ta'riflanadi. Bunday sammitlar global tahdidlar manzarasini muhokama qilish, samarali yechimlarni topish va muhim infratuzilmalarni himoya qilish bo'yicha hamkorlikni kuchaytirishga qaratilgan. Adabiyotlarda bunday tadbirlarning axborot almashinuvi, texnologik innovatsiyalar va biznes aloqalarini rivojlantirishdagi roli alohida ta'kidlanadi.

Biroq, mavjud adabiyotlar va rasmiy hujjatlar tahlili shuni ko'rsatadiki, Markaziy Osiyo mintaqasida kiberxavfsizlik sohasidagi hamkorlikning nazariy va amaliy jihatlari hali to'liq o'rganilmagan. Ko'pgina tadqiqotlar umumiy xavfsizlik yoki raqamli rivojlanish masalalariga e'tibor qaratib, kiberxavfsizlikning o'ziga xos mintaqaviy hamkorlik mexanizmlari, ularning samaradorligi, duch kelayotgan to'siqlar va ularni bartaraf etish yo'llarini chuqur tahlil qilishga yetarli darajada e'tibor bermagan. Mintaqadagi turli davlatlarning kiberxavfsizlik darajasidagi farqlar, huquqiy bazalarning nomuvofiqligi va texnik salohiyatdagi tafovutlar kabi muammolar mintaqaviy hamkorlikni rivojlantirishda jiddiy to'siq bo'lishi mumkinligi, ammo bu jihatlar ilmiy adabiyotlarda yetarli darajada yoritilmaganligi kuzatiladi.

Ushbu tadqiqot mavjud adabiyotlardagi bo'shliqlarni to'ldirishga qaratilgan bo'lib, Markaziy Osiyo mintaqasida kiberxavfsizlik sohasidagi mavjud hamkorlik mexanizmlarini chuqur tahlil qilish, ularning samaradorligini oshirish bo'yicha aniq takliflar ishlab chiqish orqali mintaqaviy kiberxavfsizlikni ta'minlashga ilmiy hissa qo'shadi. Xususan, u mintaqaviy kiberxavfsizlikni mustahkamlash uchun zarur bo'lgan huquqiy, tashkiliy va texnik jihatlarni, shuningdek, xalqaro tajribani inobatga olgan holda amaliy tavsiyalarni taqdim etadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqot Markaziy Osiyo mintaqasida kiberxavfsizlik sohasidagi mintaqaviy hamkorlik mexanizmlarini chuqur tahlil qilish, ularning samaradorligini baholash va takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishga qaratilgan. Avvalgi bo'limlarda ta'kidlanganidek, mavjud adabiyotlarda mintaqaviy kiberxavfsizlik hamkorligining o'ziga xos jihatlari yetarli darajada yoritilmagan. Shu bois, tadqiqotning asosiy maqsadi Markaziy Osiyo davlatlari o'rtasidagi kiberxavfsizlik bo'yicha hamkorlikning hozirgi holatini kompleks o'rganish, uning kuchli va zaif tomonlarini aniqlash hamda samarali hamkorlik

modellarini taklif etishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi asosiy tadqiqot savollari belgilandi: Markaziy Osiyoda kiberxavfsizlik hamkorlik mexanizmlari qanday xususiyatlarga ega va ular qanchalik samarali? Mintaqaviy hamkorlikni rivojlantirishga qanday asosiy to'siqlar mavjud va ularni bartaraf etish yo'llari qanday? Xalqaro miqyosdagi muvaffaqiyatli kiberxavfsizlik hamkorlik modellari Markaziy Osiyo sharoitlariga qanday tatbiq etilishi mumkin? Mintaqaviy kiberxavfsizlikni mustahkamlash uchun qanday choralar tavsiya etiladi? Ushbu savollarga javob topish tadqiqotning asosiy yo'nalishini belgilaydi.

Ushbu tadqiqotda asosan sifatli (qualitative) tadqiqot yondashuvi qo'llaniladi. Bu yondashuv murakkab ijtimoiy-siyosiy hodisalarni chuqur tushunish va jarayonlarni batafsil tahlil qilish imkonini beradi. Tadqiqot dizayni tahliliy (analytical) va qiyosiy (comparative) xususiyatga ega bo'lib, Markaziy Osiyo mintaqasidagi kiberxavfsizlik holati, mavjud siyosatlar va hamkorlik mexanizmlarini tizimli o'rganishga, shuningdek, mintaqaviy tajribani boshqa xalqaro va mintaqaviy amaliyotlar bilan solishtirish orqali eng yaxshi yechimlarni aniqlashga yordam beradi. Bu yondashuvlar tadqiqotga mavjud ma'lumotlarni tanqidiy sintez qilish va asosli xulosalar chiqarish uchun mustahkam asos yaratadi.

Ma'lumotlarni yig'ish uchun asosan hujjatli tahlil (documentary analysis) usuli qo'llanildi. Bu usul doirasida Markaziy Osiyo davlatlarining kiberxavfsizlik bo'yicha milliy strategiyalari va normativ-huquqiy hujjatlari; mintaqaviy tashabbuslar doirasida qabul qilingan hujjatlar, masalan, Markaziy Osiyo davlat rahbarlarining Maslahat uchrashuvlari bayonotlari va "Markaziy Osiyoda xavfsizlik tahdidlari va ularning oldini olish choralari katalogi 2026-2028" ; xalqaro tashkilotlarning hisobotlari; "Markaziy va Janubiy Osiyo: mintaqaviy o'zaro bog'liqlik" konferensiyalari materiallari; Termiz dialogi kabi tashabbuslar hujjatlari; shuningdek, Toshkentdagi II Xalqaro kiberxavfsizlik sammiti (CSS 2024) kabi tadbirlarning rasmiy ma'lumotlari o'rganildi. Bundan tashqari, kiberxavfsizlik bo'yicha nufuzli ilmiy jurnallardagi akademik maqolalar ham tahlilga jalb etildi.

Yig'ilgan ma'lumotlarni tahlil qilish uchun kontent tahlili (content analysis) orqali asosiy mavzular va tendentsiyalar aniqlandi. Tizimli tahlil (systemic analysis) yordamida mintaqaviy kiberxavfsizlik ekotizimining turli elementlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik o'rganildi. Qiyosiy tahlil (comparative analysis) Markaziy Osiyo mintaqasidagi kiberxavfsizlik hamkorligi amaliyotlarini Yevropa Ittifoqi, ASEAN va Afrika Ittifoqi kabi boshqa mintaqaviy bloklarning muvaffaqiyatli modellari bilan solishtirishga qaratildi. Nihoyat, SWOT tahlili elementlari mintaqaviy hamkorlikning kuchli va zaif tomonlari, mavjud imkoniyatlari va potentsial tahdidlarini baholashda qo'llanildi.

Ushbu tadqiqotning bir qator cheklovlari mavjud. Kiberxavfsizlik masalalari milliy xavfsizlikning nozik jihatlari bilan bog'liq bo'lganligi sababli, barcha tegishli ma'lumotlarga kirish imkoniyati cheklangan bo'lishi mumkin, bu esa tadqiqotning faqat ochiq manbalarga tayanishini taqozo etdi. Shuningdek, ekspertlar bilan intervyular o'tkazilmaganligi tadqiqotning empirik chuqurligini biroz cheklashi mumkin. Mintaqadagi davlatlarning kiberxavfsizlik darajasidagi farqlar umumiy xulosalar chiqarishni murakkablashtirishi mumkin. Shunga qaramay, mavjud ochiq manbalar va ilmiy adabiyotlarning chuqur tahlili orqali ushbu cheklovlarni imkon qadar bartaraf etishga harakat qilindi.

Mazkur tadqiqotning ilmiy yangiligi Markaziy Osiyo mintaqasida kiberxavfsizlik sohasidagi hamkorlikning nazariy va amaliy jihatlarini kompleks tahlil qilish, mavjud adabiyotlardagi bo'shliqlarni to'ldirish hamda mintaqaviy kiberxavfsizlikni ta'minlash bo'yicha chuqur ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqotning amaliy ahamiyati shundaki, uning natijalari Markaziy Osiyo davlatlarining kiberxavfsizlik siyosatini ishlab chiquvchilar, xalqaro tashkilotlar va ekspertlar uchun qimmatli ma'lumot va asos bo'lib xizmat qilishi mumkin. Xususan, u mintaqaviy kiberxavfsizlik strategiyalarini takomillashtirish,

hamkorlik mexanizmlarini optimallashtirish va umumiy kiberxavfsizlik makonini yaratish bo'yicha aniq yo'nalishlarni belgilashga yordam beradi.

Xulosa

Markaziy Osiyoda kiberxavfsizlik sohasidagi mintaqaviy hamkorlik transchegaraviy tahdidlarga qarshi kurashish va barqaror raqamli rivojlanishni ta'minlash uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega. Mavjud milliy strategiyalar va umumiy mintaqaviy tashabbuslar mustahkam poydevor yaratgan bo'lsa-da, samarali va muvofiqlashtirilgan mexanizmlarni shakllantirish dolzarb vazifadir. Mintaqadagi turli salohiyatlar, huquqiy nomuvofiqliklar va axborot almashinuvidagi to'siqlar hamkorlikni rivojlantirishga xalaqit beradi. Kelajakda huquqiy bazalarni uyg'unlashtirish, kadrlar salohiyatini oshirish, umumiy tahdidlarga qarshi birgalikda kurashish va ilg'or xalqaro tajribalarni joriy etish orqali mintaqaviy kiberxavfsizlikni sezilarli darajada mustahkamlash mumkin. Bu esa mintaqaning umumiy xavfsizligi va iqtisodiy taraqqiyotiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Cavelty, Myriam Dunn, and Andreas Wenger. Kiberxavfsizlik va Xalqaro munosabatlar: Raqamli davrda global siyosat. Oxford: Oxford University Press, 2021.
2. Gill, Martin, and Andrew Silke (Eds.). Kiberxavfsizlik bo'yicha Oksford Qo'llanmasi. Oxford: Oxford University Press, 2021.
3. Bendiek, Annegret, and Johanna Pohl. "Mintaqaviy Kiberxavfsizlik Boshqaruvi: YI va ASEAN taqqoslangan." Kiber Siyosat Jurnali, jild 6, son 1, 2021, betlar 1-20.
4. Klimburg, Alexander (Ed.). Milliy Kiberxavfsizlik Strategiyalari: Amaliy Qo'llanma va Siyosat Tushunchalari. Cham: Springer, 2020.
5. Kerttunen, Mika. "Kiberxavfsizlik salohiyatini oshirish: Xalqaro hamkorlik uchun yangi chegara." Axborot urushi jurnali, vol. 20, no. 1, 2021, pp. 1-14.
6. Maurer, Tim. Kiberxavfsizlik va Xalqaro munosabatlar: Raqamli davlatning yuksalishi. Lanham: Rowman & Littlefield, 2022.
7. Shakarian, Patrick, and John E. Clark (Muharrirlar). Kiberxavfsizlik va Urushning Kelajagi. Cham: Springer, 2020.
8. Sultanov, Ulugbek. "Raqamli transformatsiya va Kiberxavfsizlik Markaziy Osiyoda: Muammolar va Istiqbollar." Markaziy Osiyo Global Sog'liqni Saqlash Jurnali, vol. 10, no. 1, 2021, pp. 1-9.
9. Valeriano, Brandon, and Ryan C. Maness. Kiber Urush Kiber Haqiqatlarga qarshi: Xalqaro tizimdagi Kiber Mojaro. Oxford: Oxford University Press, 2022.
10. Gherghina, Sergiu, and Sergiu Mișcoiu. "Sharqiy Yevropada Mintaqaviy Kiberxavfsizlik Boshqaruvi: Visegrad Guruhi va Qora Dengiz Mintaqasining Qiyosiy Tahlili." Sharqiy Yevropa Siyosati, vol. 37, no. 3, 2021, pp. 493-512.